

теоретичних підстав для програм розвитку ЕІ можуть виступити гуманістичний, поведінковий і когнітивний напрямки.

Подальші наукові дослідження вбачаємо в проведенні емпіричного дослідження з ціллю виявлення детермінуючих факторів емоційного інтелекту.

Література

1. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И.Н. Андреева. – Новополоцк: ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Березовская Т.П. Психологические особенности эмоционального интеллекта старшеклассников / Т.П. Березовская // Когнитивная психология: сб. ст.; под. ред. А.П. Лобанова, Н.П. Радчиковой. – Минск: БГПУ, 2006. – С. 16 – 20.
3. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: моногр. / О.І. Власова. – Київ: Видавничо-поліграф. Центр «Київський університет», 2005. – 308 с.
4. Деревянко С.П. Развитие эмоционального интеллекта в тренинговых группах / С.П. Деревянко // Психологический журнал. – 2008. – №2. – С. 79 – 84.
5. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте / Д.В. Люсин // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования; под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. – М.: Ин-т психологии РАН, 2004. – С. 29 – 36.
6. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості / Е.Л. Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. – №4. – С. 95 – 109.
7. Goleman D. Working with emotional intelligence / D. Goleman. – N.Y.: Bantam Books, 1998. – 383 p.
8. Mayer J.D. What is emotional intelligence? / J.D. Mayer, P. Salovey // P. Salovey, D. Sluyter (Eds.), Emotional development and emotional intelligence: Educational implications. – New York: Basic, 1997. – P. 3 – 31.

Відомості про автора:

Ляц Оксана Павлівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Вінницького соціально-економічного інституту Університету «Україна».

Статтю подано до друку 15.04.2015.

УДК 159.9: 316.48

© Я. І. Мельник, 2015 р.

Я. І. Мельник (м. Київ)

ОБГРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В статті зроблена спроба наукового обґрунтування теоретичної моделі детермінації девіантної поведінки військовослужбовців, що складаються з структурно-функціонального і структурно-динамічного компонентів. Відзначається, що основною моделлю детермінації девіантної поведінки військовослужбовців є конфліктна взаємодія між дисфункціональним військовослужбовцем та дисфункціональними умовами військово-соціального середовища. Підкреслюється, що в реальній ситуації конфліктна взаємодія залежить від розвитку процесів соціалізації особистості військовослужбовця (інтеріорізації, адаптації, ідентифікації, цілепокладання) та рівня дисфункціональності організаційно-групових процесів (експектації, санкції, інтеграції). Їх дисфункція ініціює конфліктну ситуацію, котра призводить до відхилень в поведінці військовослужбовців.

Ключові слова: теоретична модель, девіантна поведінка, ввійськовослужбовець, дисфункція.

В статье сделана попытка научного обоснования теоретической модели детерминации девиантного поведения военнослужащих, состоящая из структурно-функционального и структурно-динамического компонентов. Отмечается, что основой модели детерминации девиантного поведения военнослужащих является конфликтное взаимодействие между дисфункциональным военнослужащим и дисфункциональными условиями военно-социальной среды. Подчеркивается, что в реальной ситуации конфликтное взаимодействие зависит от развития процессов социализации личности военнослужащего (интериоризации, адаптации, идентификации, целеполагания) и уровня дисфункциональности организационно-групповых процессов (экспектации, санкции, интеграции). Их дисфункция инициирует конфликтную ситуацию, которая приводит к отклонениям в поведении военнослужащих.

Ключевые слова: теоретическая модель, девиантное поведение, военнослужащий, военно-социальную среда, дисфункция.

This article is an attempt to give scientific credence to the theoretical model of the determinants of deviant behavior the military, which contains the structural-functional and structural-dynamic components. It is noted that the model of determination of deviant behavior of the military is conflicting interaction between dysfunctional military and dysfunctional conditions of the military-social environment. It is emphasized that in a real situation of conflict interaction depends on the development of socializing processes of the individual soldier (assimilation, adaptation, identification, goal setting) and the level of dysfunctional organizational and group processes (expectations, sanctions, integration). Their dysfunction initiates a conflict situation, which leads to deviations in the behavior of military personnel.

Key words: theoretical model, deviant behavior, soldier, military and social environment, dysfunction.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Теоретичний аналіз основних підходів до вивчення проблеми девіантної поведінки особистості у вітчизняній та зарубіжній психології дозволив визначити основи, які використовуються для пояснення її причин і рушійних сил: особистісна деформація, соціальна депривація, спотворення у соціалізації, розлади психічної регуляції соціально-нормативної поведінки особистості, негативні психічні репрезентації сімейних відносин, ідентичність з членами криміногенних груп, психопатологічні, хворобливі порушення поведінки особистості; а також виявити два основних підходи до вивчення відхилень: індивідуально-особистісний та соціально-організаційний.

Представники першого роблять акцент у вивченні девіацій на оцінку та актуалізацію психологічного ресурсу особистості (екстернальний тип локусу контролю, низька адаптивність, ідентичність з асоціальними групами, відсутність прагнення позитивних досягнень, соціальна ізоляція). Вчені, що досліджують відхилення у поведінці з позицій соціально-організаційного підходу, розглядають девіації у контексті соціальних відносин, в які військовослужбовець вступає у формально заданому організаційному середовищі, тобто цей аспект розуміння девіантної поведінки звертає увагу на функціональність військово-соціального середовища (відповідність соціального статусу виконуваної ролі, стиль керівництва, ефективність застосування санкцій, морально-психологічний клімат тощо). Однак ні один з зазначених підходів не дає повного наукового уявлення про досліджуване явище, тому їхня інтеграція дозволить подолати певну однобічність у дослідженні девіацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковується розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У психології також розроблено цілу низку підходів, у контексті яких причинами девіацій, безсумнівно, є розрив у передачі соціального досвіду і відсутність спадкоємності поколінь, зниження готовності до включення у систему відносин (В.О.

Ганзен, Б.Ф. Ломов, С.Д. аксименко); деформація функцій саморегуляції психічних станів (К.О. бульханова, Б.Г. Ананьєв); порушення процесу культурно-історичного становлення людини як суб'єкта власної поведінки і життя (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М.Леонт'єв). Ефективність функціональності організації забезпечують організаційно-групові процеси, утворюючи «підтримуючу» систему розвитку організації: експектації щодо поведінки особистості відповідно до займаного статусу (Р.Блумер, К.І. Божович, І.Гофман, Ч.Кулі, М.Кун, Дж. Морено); санкції для підтримання нормативних зразків поведінки (Я.І.Гилинський, В.М. Кудрявцев, А.Редкліфф-Браун, Т.Шибутані, Е.П.Утлик); інтеграцію, яка забезпечує емоційний комфорт членів групи і цілісність організації (Л.М. Карамушка, К.І. Уманський).

Мета статті – наукове обґрунтування теоретичної моделі детермінації девіантної поведінки військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З урахуванням визначених методологічних підходів до досліджуваної проблеми розроблено теоретичну модель детермінації девіантної поведінки військовослужбовців, що містить у собі структурно-функціональний і структурно-динамічний компоненти. У структурно-функціональному відношенні ця модель складається з суб'єктів військово-професійної взаємодії: особистість військовослужбовця, який не здатний виконувати свої основні функції як суб'єкт військової служби, інтеграція та умови військово-соціального середовища, які не реалізують функції військової організації. У структурно-динамічному відношенні виокремлюються ситуації конфліктної взаємодії військовослужбовця з умовами військово-соціального середовища, що зумовлюють скоєння відхилень.

Основою моделі детермінації девіантної поведінки військовослужбовців є конфліктна взаємодія між дисфункціональним військовослужбовцем і дисфункціональними умовами військово-соціального середовища. У реальній ситуації конфліктна взаємодія залежить від розвитку соціалізаційних процесів особистості військовослужбовця (інтеріоризації, адаптації, ідентифікації, цілепокладання) та рівня дисфункціональності організаційно-групових процесів (експектації, санкції, інтеграції). Їхня дисфункція ініціює конфліктну ситуацію, яка призводить до відхилень у поведінці військовослужбовців.

За свою «причетність» до соціалізації особистості, дисфункції яких сприяють вчиненню відхилень у поведінці, можна умовно виокремити такі психологічні процеси: інтеріоризацію, соціально-психологічну адаптацію, ідентифікацію, ціле покладання, кожному з яких відповідають певні психологічні риси військовослужбовця, сформовані як результат цих процесів, які і дозволяють йому з певною мірою успішності виконувати функціональні обов'язки. Ефективне управління цими процесами є у своїй сукупності важливим елементом системи психологічного забезпечення службово-бойової діяльності.

Першим психологічним процесом, що формує психологічні риси, нерозвиненість, яких впливає на вчинення відхилень у поведінці, є інтеріоризація - процес включення норм і цінностей до внутрішнього світу людини за рахунок запозичень (засвоєння) із сфери суспільних уявлень. Інтеріоризація розглядається нами як процес, в результаті якого відбувається засвоєння соціальних ролей, трансфер норм і цінностей військової організації до внутрішньої нормативно-ціннісної структури особистості військовослужбовця. В процесі інтеріоризації формується система внутрішнього контролю (регулятора поведінки особистості як елемент самосвідомості).

Інтеріоризація в процесі вчинення відхилень у поведінці особистості є першою, так як військовослужбовець ще до початку служби має певні уявлення про цінності і традиції військової служби. Ці уявлення формуються за допомогою ЗМІ, спілкування з референтними особами, працівниками військоматів і т.д. Однак вони бувають не завжди адекватними по відношенню до реально існуючих норм і цінностей військової служби. Як наслідок цього, військовослужбовець диференційовано ставиться до її цінностей і норм, тобто одні приймає, а інші відкидає. Через жорстку регламентацію життєдіяльності він починає адаптуватися до реально існуючих цінностей і

норм формальної і неформальної військової організації. Тому другим психологічним процесом, що формує пристосувальні риси військовослужбовця до завдань та умов військово-соціального середовища, є соціально-психологічна адаптація.

Соціально-психологічна адаптація - це один з рівнів адаптації людини до системи соціальних, соціально-психологічних, професійно-діяльнісних зв'язків і відносин, виконання відповідних рольових функцій. Це цілеспрямований процес взаємодії людини із зовнішнім середовищем, під час якого на основі взаємних змін відбувається гармонізація взаємодій і відносин особистості і середовища, встановлюється внутрішній і зовнішній гомеостаз особистості [1]. Порушення такого гомеостазу особистості призводить до різних відхилень у поведінці. Соціально-психологічна адаптація здійснюється завжди, коли з'являється та актуалізується потреба. Джерелом такої потреби є об'єктивні суперечності між елементами системи «особистість військовослужбовця - військово-соціальне середовище»: між підготовленістю, домаганнями військовослужбовців, з одного боку, і рольовими очікуваннями - з іншого. Вирішення адаптаційної ситуації здійснюється шляхом взаємоприспосування елементів системи за допомогою освоєння військовослужбовцям соціальних ролей.

У низці військово-психологічних досліджень (С.П. Васильєв, Г.Р.Дубровинський, І.В. Каськов, В.М. Невмержицький, М.А. Малахов та ін.) виокремлено риси, які значною мірою перешкоджають військовослужбовцю пристосуватися до умов військово-соціального середовища і сприяють вчиненню відхилень. В.В. Бондарєв називає основні причини нестатутних взаємовідносин: недостатня соціальна зрілість, військовослужбовців, неадекватна орієнтація у ситуації, відсутність у них адекватної самооцінки і реального сприйняття дійсності, порушення міжособистісних відносин. Перераховані якості свідчать, на його думку, про дисфункції процесу адаптації військовослужбовця [2].

Третім особистісним процесом, детермінуючим відхилення у поведінці військовослужбовців, є психологічна ідентифікація. На думку О.В.Скрипченко, Л.В. Долинської та З.В. Огороднійчук, прагнення молодшої людини знайти групу, в якій вона могла б реалізувати актуальну потребу «бути, як усі», призводить до того, що угруповання, виступаючи як така група, задовольняючи цю потребу і вирішуючи, таким чином, актуальні проблеми цієї людини, накладає своєрідний «арешт на розвиток». Сутність цього феномена виражається у спотворенні співвідношення процесів соціального порівняння, що, у свою чергу, впливає на вибір як бажаного еталона ідентифікації конкретних людей, які входять до молодіжних криміногенних угруповань. Ті молодики, які відчувають кризу ідентичності, характеризуються підвищеним відчуттям власної меншовартості, низькою самоповагою, імпульсивністю, захисно-відповідної агресією, підвищеною чутливістю до критики, низьким енергетичним рівнем і соціальною неадаптованістю [3].

В.І. Осьодло розглядає психологічну ідентифікацію як процес фіксації (визначення) військовослужбовцям усвідомленого і прийнятого сенсу його позиції у військово-соціальному просторі. За допомогою психологічної ідентичності відбувається формування погляду військовослужбовця на себе, своє становище, інших з точки зору віднесення, приналежності до різних соціальних груп [4]. Відбувається формування групових ідентифікацій у багаторівневому, ієрархічно організованому просторі військовослужбовця як особистості. Фіксація такої приналежності дає можливість військовослужбовцю забезпечувати конформне положення у групі, колективі, визначитися у ставленні до інших (за принципом «свій - чужий»), а також забезпечує його захист у цьому просторі. Психологічною першопричиною формування психологічної ідентичності військовослужбовця є наявність об'єктивної потреби у приналежності до групи, колективу, організації, що забезпечує захист і можливість самореалізації з боку групи, колективу, організації, включення військовослужбовця до системи соціально-психологічних взаємозв'язків, психологічних відносин, статусно-рольових інституційних утворень.

Функціональність процесу психологічної ідентифікації військовослужбовця проявляється саме у внутрішньому усвідомленому ототожненні себе з позицією реальної або номінальної групи.

При цьому необхідно уточнити, що, по-перше, зовнішнє визнання і внутрішнє прийняття та усвідомлення можуть не збігатися через, наприклад, різногрупові джерела ідентифікацій. По-друге, військовослужбовець може негативно ставитися до визнаної за ним позиції, але ідентифікуватися з нею.

Четвертим психологічним процесом, дисфункція якого сприяє вчиненню відхилень у поведінці, є цілепокладання як процес орієнтації військовослужбовця, вироблення цілей і стратегії їхнього досягнення у військово-соціальному просторі. За нього військовослужбовець, будучи включеним у постійну міжособистісну і міжгрупову взаємодію, здійснює цілеспрямовану поведінку, ставить цілі та обирає стратегію їхнього досягнення. Він може відтворювати свою поведінку лише на основі глибокого усвідомлення цілей і засобів їхнього досягнення, орієнтованих на експектації інших людей. Відбувається кумулятивне орієнтування адаптаційних, ідентифікаційних та інтеріоризаційних зусиль у цілях, засобах і шляхах їхнього досягнення. Формується цілеспрямована поведінка як найвищий поведінковий рівень, що регулюється системою ціннісних орієнтацій, відносин особистості військовослужбовця до цілей життєдіяльності, до засобів їхнього задоволення.

Цілепокладання - складний психологічний процес, в основі якого мотиваційно-ціннісний підхід до пошуку детермінант цілеспрямованої поведінки. Більш того, саме цілепокладання як здатність до здійснення цілеспрямованої поведінки можна розглядати як продукт, функції такої взаємодії. У психології існує чимало теоретичних моделей функціонування цього психологічного процесу (О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, Н.Ф.Наумова). Методологічною підставою виокремлення цього процесу є положення, розроблене О.М. Леонтьєвим, що одним з домінуючих чинників, детермінуючим людську активність, є мета [5].

Будь-яка цілеорієнтована людська поведінка характеризується деякими загальними рисами. Це, по-перше, наявність мети як деякої властивості або стану людини. Звідси отримуємо принципів положення про існування у людини певної структури цілей («дерево цілей»), про дискретність цих цілей та їхню порівняність. По-друге, усвідомлення цієї мети. По-третє, інструментальне підпорядкування засобів цілям. Вибір засобів здійснюється лише на основі оцінки їхньої ефективності для досягнення мети. По-четверте, аналіз, розрахунок функціональних наслідків, результатів цілеспрямованої поведінки.

Для того, щоб цілеспрямована поведінка могла здійснитися, вона повинна бути особистісно орієнтованою. Її елементи і характер функціонування визначаються типом цілепокладання (Н.Ф. Наумова називає їх «процесами орієнтації») [6, с. 25]. Такий підхід до цілепокладання дозволяє розглядати його як необхідний функціональний процес поведінки особистості.

Характеристика загальних, особливих і специфічних рис і тенденцій функціонування психологічних процесів, що регулюють поведінку військовослужбовців в умовах військової служби, дозволяє розглядати процес здійснення відхилень у поведінці через взаємодію чотирьох вищезгаданих процесів: інтеріоризацію, адаптацію, ідентичність та цілепокладання. Їхнє функціонування є системним, впорядкованим, взаємно обумовленим. Починаючись з інтеріоризації - вирішення проблем включення цінностей військової служби до внутрішньої структури особистості, адаптаційних за змістом проблем, процес формування різних моделей поведінки як би «включає» наступний процес - ідентичність. Це зовсім не означає, що інтеріоризація закінчилася (як фаза), знижується лише актуальність проблем із включенням до внутрішньої структури цінностей військової служби. При цьому інтеріоризаційний процес активізується завжди, коли виникають нові цінності, про які військовослужбовець раніше не знав (різного роду позитивні ініціації). Відповідним чином у міру вирішення інтеріоризаційних проблем активізується адаптаційний процес і т.д. Активізація цілепокладання обумовлена тоді і в тих умовах, коли втратили актуальність інтеріоризаційні, адаптаційні та ідентифікаційні проблеми. Однак ці попередні проблеми не можуть бути вирішені повністю і остаточно, що передбачає функціонування відповідних процесів на усьому протязі онтогенезу людини.

Об'єднане функціонування ідентифікаційних адаптаційних та інтеріоризаційних психологічних процесів являє собою своєрідні зусилля військовослужбовця у засобах та шляхах досягнення поставленої мети. За допомогою дії перерахованих психологічних процесів формується цілеспрямована поведінка як найвищий поведінковий рівень, що регулюється системою ціннісних орієнтацій, відносин особистості військовослужбовця до цілей життєдіяльності, до засобів їхнього задоволення. Детермінантами, що опосередковують поведінку військовослужбовця, можуть бути властивості та особливості середовища і ситуації (соціальні норми, очікування та оцінки, санкції тощо).

Теоретико-методологічний аналіз існуючих наукових підходів до дослідження впливу середовищних умов на вчинення відхилень у поведінці дозволяє виокремити такі організаційно-групові процеси: експектації, санкції та інтеграції. Організаційно-груповий процес експектації представляє систему очікувань, вимог щодо норм виконання індивідом соціальних ролей. Будь-яка організація, у тому числі і військова, очікує від свого співробітника, що він буде поділяти її цінності, відстоювати її інтереси і підтримувати добрі стосунки з колегами.

На думку одного з основоположників розгляду процесу експектацій - Т.Шибутані, цей процес дозволяє встановлювати і розвивати типові та нормативно обумовлені, стійкі форми людської поведінки у суспільстві і конкретної організації [7]. Суттєвим доповненням до функціонування процесу експектацій є «теорія обміну» П.Бергера і Т.Лукмана, яка являє собою своєрідну модель процесу експектацій очікування заохочення за якісну роботу, нормативну поведінку і покарання за відхилення у поведінці [8]. Розрізняють такі різновиди процесу експектацій: розпорядчі, що визначають належний характер виконання індивідом ролі та прогностичні експектації, що визначають імовірнісний характер виконання цієї ролі з врахуванням індивідуальних особливостей суб'єкта і конкретної ситуації. Відхилення найчастіше виникають, якщо військовослужбовцем обирається другий процес - ймовірність виконання своєї ролі.

Організаційно-груповий процес санкцій припускає зниження рівня відхилень у поведінці військовослужбовців та формування дисциплінованої поведінки. В.М. Кудрявцев розглядає заохочувальні санкції як найбільш ефективний засіб мінімізації відхилень у поведінці, а також ним розроблені основні принципи застосування санкцій: невідворотність застосування санкції, послідовність, адекватність санкцій вчинку [9]. У свою чергу Е.П.Утлик розглядає адекватне і своєчасне застосування санкцій як процес, що забезпечує нормативність поведінки військовослужбовців. І навпаки, неадекватне і несвоєчасне застосування санкцій веде до зниження дисциплінованості, і, як наслідок, до відхилень у поведінці [10].

Третій організаційно-груповий процес - інтегративність. Цей процес реалізує функцію впорядкування дій і вчинків елементів військової організації, як носіїв дії, підтримки її цілісності, зняття напруженості і конфліктів, забезпечення необхідного рівня соціально-психологічного комфорту. Критерієм оптимального функціонування інтеграційного процесу є цілісність військової організації і наявність високого рівня соціально-психологічного комфорту, а показником - якість життєдіяльності, наявність і характер відхилень.

Таким чином, з опорою на відомі теоретичні положення обґрунтовано теоретичну модель девіантної поведінки військовослужбовців, що містить систематизовані уявлення щодо її сутності, структури, умов, механізму і закономірностей учинення, а також критеріїв, що дозволяють найбільш повно охарактеризувати досліджуваний феномен. Методологічною основою теоретичної моделі девіантної поведінки військовослужбовців є конфліктна взаємодія особистості військовослужбовця та умов військово-соціального середовища. Можливі три основних види конфліктної взаємодії особистості військовослужбовця та умов військово-соціального середовища, які формують відхилення у поведінці військовослужбовців - організаційний конфлікт, особистісний конфлікт і комплексний конфлікт.

До **перспектив** подальших розвідок у даному напрямку можна віднести: особливості дисфункціональності різних категорій військовослужбовців при здійсненні відхилень, особливості

професійної мотивації та ідентифікації військовослужбовців, які вчинили відхилення у поведінці, гендерні особливості військовослужбовців, які вчинили відхилення у поведінці, профілактика відхилень у поведінці військовослужбовців з посттравматичними стресовими розладами, психологічні основи мінімізації відхилень у бойовій обстановці та на етапі реадаптації у мирному житті.

Література

1. Болтівець С.І. Українська психологічна термінологія: словник-довідник / Укл. С.І. Болтівець, Н.В. Слободяник, М.-Л.А. Чепа, Н.В. Чепелева / За ред. М.-Л. А. Чепа. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 302 с.
2. Бондарєв В.В. Нестатутні взаємовідносини серед військовослужбовців Збройних Сил України : кримінологічний аналіз та попередження : автореф. дис. ... канд. юр. наук / В.В. Бондарєв. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2001. – 19 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001. - 416 с.
4. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / В.І. Осьодло. – К.: ПП «Золоті ворота», 2012. – 463 с.
5. Леонтьєв А.Н. Сознание. Деятельность. Личность / А.Н.Леонтьев. - М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
6. Наумова Н.Ф. Социологические и психологические аспекты целенаправленного поведения / Н.Ф. Наумова. – М.: Наука, 1988. – 200 с.
7. Шибутани Т. Социальная психология / Т.Шибутани. – Ростов на Дону: Феникс, 1999. – 539 с.
8. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П.Бергер, Т.Лукман. - М.: Медиум, 1995. - 323с.
9. Кудрявцев В.Н. Социальные деформации: (причины, механизмы и дуги преодоления) / В.Н. Кудрявцев // Рос. акад. наук, Ин-т. гос-ва и права. - М.: ИГиП РАН, 1992. – 133 с.
10. Утлик Э.П. Психологические основы дисциплины / Э.П. Утлик. - М., 1993. – 234 с.

Відомості про автора:

Мельник Ярослав Іванович – ад'юнкт Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Статтю подано до друку 10.04.2015.

УДК 159.9

© С. К. Мельничук, 2015 р.

С. К. Мельничук (м. Кіровоград)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ВИДІВ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

В даній статті проаналізовано психологічні особливості впевненості у собі виділено й описано її види. Представлено науково-теоретичні підходи до вивчення видів впевненості. Виокремлено види впевненості в собі: самовпевнений, пізнавальний, мотиваційний, емоційний, демонстративний, когнітивно-мотиваційний, когнітивно-емоційний, когнітивно-поведінковий, мотиваційно-емоційний, мотиваційно-поведінковий, емоційно-поведінковий, інтуїтивний, немотивований, емоційно нестійкий, прихований, невпевнений. Охарактеризовано специфіку їх прояву в юнацькому віці. Експериментально визначено особливості розподілу осіб юнацького віку за видами впевненості в собі. Виявлено специфіку розвитку когнітивного, емоційно-